
יעל סרלין, דגל, רקמה. צילום: יעקב ישראל

ארבעה נתיבים לריפוי

א ב י ד ב ו ש

בשבעה באוקטובר הושלכנו למחוזות חוסר האונים וההפקר. במשך שעות ארוכות ונוראות החזקנו את הידית של דלת הממ"ד בביתנו בקיבוץ נירים, כשצידיי חמאס מבקשים את נפשנו בחוץ. כדי להביט אל העתיד, כדי לתקן את הנפש הפצועה והגוף המנוקב, עלינו לפסוע בארבעה נתיבים שאותם שרטט הרב קוק לפני כמאה שנים

אחרי יותר משלושים שעות בממ"דים, ומתוכן שמונה שעות של החזקת הידית ללא כל רמז לצבא, הובהלנו לאריזה חפזה ולבריחה מהיישוב ומהבית. בית שהחזרה אליו כל כך רחוקה.

יום אחד כפול ארבע

לעצמי אני מספר את היום הנורא ההוא שעבר עליי כיום אחד שהוא למעשה ארבעה: שבעה באוקטובר שהיה גם שבת, גם שמחת תורה וגם שמיני עצרת. כאילו את היום הזה בזמן, של-עולם לא יישכח, מחוללים ארבעתם יחד – שכבה על שכבה, שקף על שקף.

שמיני עצרת. היום המזעזע התחיל עבורי בהושענא רבה, בלילה שבין חמישי לשישי, בלימוד בסוכה של משה אוהיון ז"ל באופקים. ישבתי בסוכה לשיחה של שעות עם רב הגר-עין התורני באופקים, שחר בוצחק, לאזוניהם של כמה עשרות מחברי הגרעין. בצד ישב אליעד אוהיון, בנו של משה, וזרק הערות ושאלות שנוגות דתל"שיות.

היום השמיני הוא יום מטלטל במונחים יהודיים. זהו יום לי-מינלי, בין קודש לחול, שמסמן את הצעד הראשון במציאות החולין – היום שאחרי השבת, אחרי סיום בריאת העולם, אחרי חנוכת המשכן. לפיכך הוא יום מסוכן במיוחד. בשמיני עצרת איבדתי את משה, מנכ"ל 929, שהיה מחבר בולט בין ליברליות לשמרנות, בין ימין לשמאל, בין עולמות חילוניים לעולמות דתיים וחרד"ליים. עם תחילת מתקפת החמאס יצאו משה ואליעד לפתוח מקלטים ונהרגו מאש המחבלים. הרב שחר, שמייצג רדיקליות מיסיונרית שעוררה בינינו דרך

ה' שפתיי תפתח ופי יגיד תהילתך

ל שמחת תורה התשפ"ד עדיין אפשר בעיקר לשתוק. יעבור עוד הרבה זמן עד שיהיה זה "מספיק זמן" ונוכל לומר משהו אמיתי, מתוך פרספקטיבה של ממש. בה-רבה מובנים אנחנו עדיין באותה השבת, במעבר בין "דברים" ל"בראשית"; עדיין בתוהו ובוהו, ולפני בקיעת האור. מי ייתן ואעמוד בפני הדחף לכתוב דברים שאינם ממין העניין והצורך. מי ייתן ואצליח לפתוח את פי מתוך חיבור אל הלב והראש. מתוך חיבור לעבר ולעתיד. מתוך חיבור להווה.

בשבעה באוקטובר הייתי עם משפחתי בלב מתקפת מרצחים. חיינו יום שאינו לא יום ולא לילה. יום מעל המציאות שמעולם לא שיערנו כמותו. יום של חוסר גדול וזועק בכל מה שמאפשר חיים. עשרה חודשים בדיוק לאחר שחנכנו את ביתנו החדש והתחלנו בהרכבת המשפחה החדשה שלנו, בני בלייעל דפקו על חלונותינו ועל דלתותינו. הבית החדש והמשמח שלנו בקי-בוץ נירים חישב להפוך למלכודת מוות.

תמיד אמרתי בחצי צחוק שנירים הוא "שכונה של חאן יונס". לעתים חלמתי על היום שבו יחזור הגבול להיות פתוח, כמו שזכרתי משנות ילדותי, בין אשקלון לעיר עזה. בכל יום עצ-מאות שרו אנשי נירים את שיר השלום שלהם, שביקש עתיד שבו בני נירים ובני חאן יונס יתחברו, ישוחחו ויחיו יחד כש-כנים, כחקלאים, כבני אדם. הנה לכם דוגמה כואבת במיוחד לאמרה, "היהור במה שאתה מבקש".

עוד ועוד קריאות מהחזית ומהעורף שמשוועות ל"אחדות" החלו להישמע, ואין ספור הצהרות קבעו כי הוויכוחים המרים לא רלוונטיים עוד לנוכח מציאות המלחמה הקשה. אולם עד כמה שההתגייסות חשובה ולא מובנת מאליה, ועד כמה שהפנטזיה על אחדות ושקט מובנת - הקרע לא מאחורינו

קבע ויכוח עמוק (ובתקווה - גם בריא), נפצע באותו יום ארור מירי, ולשמחתנו התאוּשש אחרי מספר שבועות.

שבת. עם עלות השחר ביום שישי נסעתי בדרך הקצרה מאופקים לקיבוץ נירים, ועוד הספקתי להשלים שעה-שעתיים של שינה. בשישי עברתי הלוך ושוב ליד המסיבה ברעים. היא הייתה יוצאת דופן - לא זוכר מסיבה בסדר גודל כזה באזור רנו בעשור האחרון - וטרחתי לומר את זה לאשתי. הסעתי את בני הצעיר לבית אמו בקיבוץ ברור חיל, באזור שדרות, ואחר כך נסענו לאשקלון לבקר את הוריי, כפי שאנחנו עושים מדי שישי. בשישי בלילה נסעתי להחזיר את בני בכורי מנידים לברור חיל. אף שביקשתי ממנו להישאר לשבת אצלנו, הוא סירב. זה היה אחד מהנסים הקטנים שלנו במתקפה האיומה.

שמחת תורה. בערב שמחת תורה חוגג קיבוץ נירים את חג הקיבוץ. הפעם הוא ציין שבעים ושבע שנים להיווסדו - נירים הוא אחד מי"א הנקודות שהוקמו בנגב במוצאי יום הכיפורים תש"ז. לקראת סיום חג הסוכות ותום החופשה חוזרים כל תושבי הקיבוץ לחגוג יחד, ואיתם גם אורחים רבים. כולם חגגו איתנו שם, כולל החמישה שעתידיים להירצח והחמישה שעתידיים להיחטף לעזה למחרת.

שבעה באוקטובר. החגיגה בנירים וההקפצה המאוחרת של בני מנעו מאיתנו את הבילוי הזוגי הקבוע שלנו בשבתות - נסי-עת בוקר מוקדמת לחוף זיקים. גם זה היה נס. מנסיעה כזו לא היינו חוזרים חיים, והילדים של אשתי היו נותרים לבדם ביום הנורא. התעוררנו לאזעקות ולידי. היינו היישוב הראשון באזור שנפרץ. תוך דקות התחולל קרב בתוך הקיבוץ, מרחק כעשרים מטרים מאיתנו, בין מח"ט הזירה וחיילי החפ"ק שלו ובין עשרות המחבלים שהגיעו מחאן יונס. תמונת המצב שהייתה בידינו לאורך היום היתה חלקית, ועם זאת בלתי ניתנת לעיי-כול. השאלה הקבועה בכל הרשתות והקבוצות הייתה: "איפה הצבא???" במשך שעות ארוכות נזרקנו לאזורי הפקר וחוסר אונים שכמותם לא דמינו מעולם. היינו רק אנחנו והציידיים שבאו לבקש את נפשנו, שגבו מחירים בדם.

היום המחריד הותיר אותנו עם הרגשה נוראה של אובדן, אבל גם עם תחושת נס. תוכניתם של המחבלים, שאחר כך התגלתה באופן מפורט וממופה, הייתה לעשות בנידים מה שעשו בניד עוז, הקיבוץ הצמוד אלינו, ואפילו גרוע יותר. יד המקרה או תוכנית אלוהית, שגרמו לנוכחות כמעט מקרית של כוחות צבא באזורנו, בשילוב הגבורה של כיתת הכוונות שלנו, כיווצו את ממדי האסון. אחרי שלושים ושש שעות של הסתגרות בממ"דים, תוך קרב עקוב מדם, הוקצבו לנו כמה דקות לקחת בגדים מהבתים ופונינו לאילת. יצאנו לדרך של אי-ודאות, שהיעד הסופי שלה עוד רחוק מלהגיע.

זיגמונד פרויד פרסם ב-1919 מסה, שבה טבע את המונח "אל-בית" ביחס למקומות מופרים ובו-בזמן זרים ומנוכרים. מעין בית שאיננו בית. כבר חודשים ארוכים אנחנו שוהים באזורי אל-בית כאלה. ספרתי יותר מעשרים מיטות שבהן ישנו בת-קופה הזאת. מחדר המלון הזעיר באילת, דרך הדירה בירושלים שאליה התפנו הוריי האשקלונים, ועד ההשתקעות הזמנית-הקבועה שלנו בבאר שבע, עם הפנים לחזרה אפשרית הביתה, במועד לא ידוע.

שיר מרובע

הניסיון לאמץ את הראייה, ובזמן שעיין אחת מסתכלת בנקב ההווה, להצליח להביט עוד קדימה, אל העתיד – דורש שימוש בהשראות ובמודלים שמחוץ לזמן. דוגמה להשראה כזו היא פסקה אחת של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, המופיעה בחיבורו 'אורות הקודש'. הרב קוק מרחיב בה רעיון אמיץ של ספר הזוהר, המתאר את אלוהים כשיר המורכב מארבעה יסודות, שיר שיכול להיות יחיד, כפול, משולש או מרובע. זהו מעין "אחרי הכול אתה שיר" של הזוהר, המנסה לתפוס את מי ומה שאין לומר את שמו.

הרב קוק משרטט בדבריו ארבעה נתיבים שנהיה חייבים לצלוע בהם כדי לתקן את הנפש הפצועה והגוף המנוקב, את האדמה רווית הדמים ואת השמים השותקים. אולי ארבעה נתיבים אלה יעמדו לנו לרפואה כנגד ארבע ה"שכבות" של השבעה באוקטובר, על האימה והמוות שהביאו איתן.

בלימוד מעמיק של הטקסט, במסגרת בית המדרש לרבנות ישראלית במכון הרטמן והמדרשה באורנים, יכולנו לזהות את המקומות שבהם הקולות הללו מסרבים להתמזג ואת האפשרויות הגלומות בוויכוח ביניהם לצד החיבור השלם.

יש שהוא [האדם] שר שירת נפשו, ובנפשו הוא מוצא את הכול, את מלוא הסיפוק הרוחני במילואו.

ויש שהוא שר שירת האומה, יוצא הוא מתוך המרגל של נפשו הפרטית, שאינו מוצא אותה מרוחבת כראוי ולא מיושבת ישוב אידיאלי, שואף למרומי עוז, והוא מתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל...

ויש אשר עוד תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל, לשיר את שירת האדם, רוחו הולך ומתרחב בגאון כללות האדם והוד צלמו.

ויש אשר עוד מזה למעלה ברוחב יתנשא, עד שמתאחד עם כל היקום כולו, עם כל הבריות, ועם כל העולמים, ועם כולם אומר שירה...

ויש אשר עולה עם כל השירים הללו ביחד באגודה אחת, וכולם נותנים את קולותיהם, כולם יחד מנעימים את זמריהם... שירת הנפש, שירת האומה, שירת האדם, שירת העולם, כולן יחד מתמזגות בקרבו בכל עת ובכל שעה.

השקפה שלא רואה אותנו
כחלק מהאנושות וחלק
מקהילת המזרח התיכון,
על אף כל המורכבויות
והאלימות שמופנית
כלפינו – מוותרת לגמרי
על קיום ערכי. היא הופכת
אותנו לעוד שבט שרוצה
לשרוד ומאמין רק
בכוח ובאכזריות

הרב קוק מציע תמונה הרמונית של ארבעה יסודות וקולות המתמזגים לשלמות אחת: שירת הנפש האינדיווידואלית, השירה הלאומית, השירה האנושית והשירה הקוסמית. אני רוצה לטעון שללא מגוון הקולות הללו יחד – לא תהיה תקווה מה לתיקון שאנחנו מבקשים לנגב המערבי בפרט, ולחברה הישראלית כולה. הניסיון לזעוק קול אחד בלבד מבין הארבעה, ולהחריש את הקולות האחרים, יפגע בכולנו. במקרה הטוב נחזור להתנגשות העמוקה של שישה באוקטובר, לאחר כמעט שנה של מחאות והפיכות. את המקרה הרע אני אפילו לא רוצה לדמיין.

שירת העצמי

הפגיעה של השבעה באוקטובר ריסקה את שאריות האמון במערכות המדינה שעוד נותרו לתושבי הנגב המערבי. שעות שחוינו ללא מדינה, ללא צבא, היו טראומטיות. הן פגעו באמת הבסיסית, שהביאה להקמת מדינת היהודים: "לעולם לא עוד!"

יעל סרלין, מספריים, רקמה. צילום: יעקב ישראל

שירת האומה

פרופ' אורי בר יוסף הצביע על ההתגייסות הנדירה לצבא במלחמת יום הכיפורים כהפתעה "טובה", שאיזנה את ההפתעות ה"רעות" של מתקפת הפתע המצרית-סורית בתחילת המערכה. חמישים שנים אחר כך, במלחמה שהחלה בשבעה באוקטובר, ראינו התגייסות בממדים הרואיים לא פחות. אלפי לוחמים ושוטרים הגיעו לאזור הלחימה ללא קריאה ובלמו בגופם את אלפי המחבלים, גם אם באיחור קטלני. בהצבעת חזינו בהתארגנות אזרחית אדירה להסעות ולפינויים, לסיוע רפואי, להעברת מזון וציוד למפונים ועוד ועוד. בשבוע הראשון, כשרציתי לפנות את הוריי מאשקלון, פרסמתי פוסט בפייסבוק וחיפשתי מתנדב שיסיע אותם לירושלים מתוך התופת. אחרי חמש דקות בדיוק התחרטתי. לאורך היום קיבלתי עשרות

הניסיון למחוק את הטראומה הזאת באמצעות התגייסות קרקטיבית ל"ביחד ננצח" לא יוכל להצליח לאורך זמן. מתוך ניסיון זה נוצרת, למשל, התנגשות מדומה בין החתירה להחזרת חטופות וחטופים שנלקחו מביתם ה"בטוח" לחודשים ארוכים וקשים, ובין "שירת האומה" – האינטרס הכללי יותר לניצחון מוחלט במלחמה. אולם למעשה, ההתעלמות מה"יחידים" הרבים כל כך וממשפחותיהם והדורסנות כלפיהם, מפוררות את הבסיס הישראלי והיהודי לקיום לאומי משותף. היהדות, שהייתה תמיד תנועה לשחרור האדם הפרטי, שהתעקשה להסתכל בגובה "הגר, היתום והאלמנה", עלולה להפוך לישראליות המקדשת מסגרות וקולקטיב באופן שמשתיק את שירת העצמי. ההיסטוריה האנושית מזכירה לנו שמהלך כזה מסתיים תמיד באסון.

יעל סרלין, ציפור, רקמה. צילום: יעקב ישראל

שמנסים לטשטשן, מוצאות דרך להתפוצץ ברעש גדול בזמן הכי פחות מתאים.

כך, למשל, לא תהיה שירת אומה אמיתית ומתוקנת ללא טי-פול דרמטי ביחסי הכוח בין המרכז בישראל לפריפריות בה. מכל הדברים שחרו לי בתיקוני התקציב לשנת 2024, הכואב ביותר היה הקיצוץ בחמישים אחוזים של תקציב הביטחון התזונתי. שירת האומה לא יכולה להיות שלמה כאשר, כפי שאומר מדרש תנחומא, "מי שבאור לא רואה מה שבחושך".

שירת האדם

מזווית הראייה שלי, כמנהל ארגון זכויות אדם, נדמה לי ששירת האדם, השירה הכלל-אנושית, היא המשותקת ביותר

רבות של פניות מאנשים מכל רחבי הארץ, שהתחננו שיתאר פשר להם לסייע, הרבה אחרי שהוריי כבר פונו. באותם שעות וימים זכינו להדגמה חיה לדברי התלמוד: "אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים: כשהן יורדין – יורדין עד עפר. וכשהן עולין – עולין עד לרקיע" (בבלי מגילה, טז ע"א).

כל זה התרחש בשנה של קרע חברתי חסר תקדים. הדבר אִפשר לרבים מאיתנו לחלום שהקרע מאחורינו: עוד ועוד קריאות מהחזית ומהעורף שמשוועות ל"אחדות" החלו להישמע, איך ספור הצהרות קבעו כי הוויכוחים המרים לא רלוונטיים עוד, ואפילו לא מובנים לנוכח מציאות המלחמה הקשה. אולם עד כמה שההתגייסות חשובה ולא מובנת מאליה, ועד כמה שהפנטזיה על אחדות ושקט מובנת לגמרי – הקרע לא מאחורינו. השבעה באוקטובר רק הוכיח שבעיות גדולות ועקרוניות

יעל סרלין, חותם שלמה, רקמה. צילום: יעקב ישראל

אני צופה בדאגה כיצד אחד המאמצים המשותפים הגדולים שלנו בתולדות ישראל, החתירה לדוקיום, הופך לבליל של רגשות נקמה, תוכניות טרנספר וחזיונות ופנטזיות על היעל-מות ה"אחר" האולטימטיבי.

אני נזכר בוויקטור פרנקל, שהתעקש שכדי לשרוד את ה"איך" אנחנו חייבים לחדד את ה"לשם מה". השקפה שלא רואה אותנו כחלק מהאנושות וחלק מקהילת המזרח התיכון, על אף כל המורכבויות והאלימות שמופנית כלפינו – מוותרת לגמרי על קיום ערכי. היא הופכת אותנו לעוד שבט שרוצה לשרוד

בקרבנו. החוויה האישית שלי מאז השבעה באוקטובר היא של חיצוי: מצד אחד, קיים הצורך המשפחתי והאזורי – אנח-נו לא יכולים להחזיר את הילדים שלנו למציאות של שישה באוקטובר. לשם כך יש צורך בכלים מדיניים, אבל ודאי שגם בכוח צבאי. מצד שני, הפגיעה בבני אדם בצד השני היא קשה וכואבת.

מלחמה היא דבר ארוך. אין בה מנצחים. ודאי מלחמה כזו, שנערכת באחד המקומות הצפופים בעולם, ואשר מטרתה (מלבד חילוץ החטופים) אינן ברורות, ואולי אף אינן קיימות.

כיצד שרים את השיר המרובע?

העבודה הרוחנית והמנהיגותית לקראת השיר המרובע היא עבודת הנפש. היא מתחילה בתוכנו ממש: למצוא את הקולות הללו ולתת להם ביטוי. לא לוותר לנטיות הצנזורה הפנימית והחיצונית. למצוא בתוכי את השירה של האדם הבודד והאינדיבידואלי, את השירה הייחודית של העם שלי, את שירת האחוה האנושית ואת שירת הבריאה כולה. להבין אילו מן השירים הללו אני חוסם, ואילו אני אולי מגביר מדי.

אחר כך להיאבק גם החוצה, ובראש ובראשונה – לשמוע את הרגישויות. גדלתי בעולם שבו אנשי ימין חשו שהם מושקפים. הם אכן היו מושקפים – היה קו של מה נכון והגיוני לומר, וכל השאר היה הזוי. יכול להיות מאוד שאנחנו בתקופה הפורקה: אסור להשמיע קול של חמלה כלפי ילדי עזה, ודיבור על זכויות אדם נתפס כלא פטריוטי. אני מצפה לשיתוף פעולה רחב של האגפים המרכיבים את הרוב הישראלי המתון לטובת התעקשות שכל הקולות שלנו יישמעו, ולא מתוך התנצלות ושפיפות.

בהבעת עלינו לעודד את ההיכרות הרחבה שלנו עם המציאות – נתונים, אנשים, קהילות, עובדות. עלינו לדעת, למשל, שבמובנים רבים אנחנו יצרנו את רצועת עזה. לא חייזרים תקפו אותנו בשבעה באוקטובר. אין בכך גרם של הסרת אחריות מהטובחים הארורים, אולם יש בכך פקחת עיניים והבנה מה לקללנו, כדי שנוכל לתקן.

כשהייתי בן עשרים ושתיים, נסעתי לראשונה לחו"ל כדי להשתתף בתוכנית של חודשיים בארצות הברית. התוכנית נקראה "לחיות את החלום". אני חש שאנחנו בעידן ישראלי כזה – כל אחד מתעקש לחיות את החלום ואת הפנטזיה שהאחר ייעלם. היהודים רוצים שהערבים ייעלמו, ולהפך. יש מי שחולם שהחרדים ייעלמו, ויש מי שחולם שהחילונים / השמאלנים / ה"ביביסטים" / הקיבוצניקים / העניים ייעלמו. ביום שנפסיק לחיות את חלום העוועים הזה ונתעורר לתוך המציאות שלנו – היפה, המורכבת, ולעתים הקשה ביותר – נוכל להתחיל לקחת אחריות לכל החלקים שבתוכנו. נוכל להתחיל גם אם בקולות קטנים וקצת מזייפים, לשיר את השיר המרובע, ודרכו לתת ביטוי רחב ושלם לנוכחות האלוהית בעולם.

ומאמין רק בכוח ובאכזריות. השקפה כזו מוחקת את הבשורה של עשרת הדיברות, ובמרכזם "לא תרצח", את הבשורה של יעקב המתפלל לא להרוג ולא להיהרג, ואת חידושו של אברהם, המתעמת עם האל כנגד עונש קולקטיבי.

אנו חיים בתקופה שבה סיוע הומניטרי שלנו לתושבי הגדה והכפרים הבלתי מוכרים בנגב מותקף כלא-פטריוטי או לא-ציוני מספיק; תקופה שבה קריאות לרצח עם, שבעבר צמחו רק בשולי השוליים, מושמעות שוב ושוב באולפני טלוויזיה, ואפילו על ידי שרי ממשלה וחברי כנסת. הדבר הקל הוא להתקנף ולשתוק אל מול הביטויים הללו, לומר לעצמנו שהגל העכור יחלוף. אך ללא שירת האדם בקול רם וצלול, עלול הבית להתמוטט עלינו במובנים העמוקים והקשים ביותר.

שירת העולם

בערב חג המולד, שנת 1968, צילמו אנשי אפולו 8 את כדור הארץ מאזור הירח. התמונה המפורסמת הזאת הייתה בין הגרמים שחוללו את התנועה הסביבתית העולמית, הנאבקת גם בימים אלה על שמירת הסביבה האקולוגית השברירית שלנו.

הפרספקטיבה הזאת, של מבט מהירח, חשובה בכל כך הרבה היבטים. בין היתר, אנחנו חייבים להבין שהעיסוק בבריאה כולה אינו פריווילגיה מנותקת. לפי דוחות האו"ם, השנה האחרונה הייתה שיאנית הסכסוכים האלימים בעולם מאז מלחמת העולם השנייה, כאשר חלק גדול מן הסכסוכים הללו נוצרו בשל משברים אקלימיים. משברי האקלים מביאים לפגיעה בחקלאות, להרס מזון ומקורות מים ולגידול אדיר בתופעת הפליטות. הם גורמים לחוסר יציבות של משטרים ולהתנגשויות בין מדינות. גם האזור שלנו הוא כזה. חוסר היציבות בסוריה, בלבנון, בירדן, במצרים ובמדינות אפריקה משפיע עלינו. גם ההרס שאנחנו מייצרים כעת בעזה ישפיע עלינו ישירות. אנחנו כבר יודעים על זני חיידיקים עמידים שתוקפים את העזותים ואת חיילינו, זנים המגיעים גם לישראל. זיהום מקורות המים והים התיכון, שמשפיע עלינו בעוטף עזה כבר שנים, הולך ומחריף בימים אלה. גם הכמויות האדירות של פסולת הבניין והרס תשתיות הביוב ילוו את כולנו במשך שנים ארוכות.

האתגר האקולוגי הוא הזדמנות ליצירת הבנה ושיתופי פעולה אנושיים רחבים. הוא מענה לצו העתיק והחמור שניתן לאדם: "לעובדה ולשומרה".

אבי דבוש הוא עמית בבית המדרש לרבנות ישראלית של מכון הרטמן והמדרשה באורנים ומנהל את הארגון 'קול רבני לזכויות אדם'.